

تأثیر عوامل طبیعی در جایگاه اقتصادی و اجتماعی شهر لار در سلسله مراتب شهری استان فارس

دکتر علی شکور

استادیار گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد لارستان

رفعت شکری

کارشناس ارشد جغرافیا

چکیده

شهر یکی از پدیده های ساخت بشر در محیط زیست به شمار می رود که به منظور اسکان، تأمین معیشت، داشتن روابط اجتماعی و اقتصادی و مانند آن ها به وجود آمده است ولی این موارد اهداف شهری به شمار نمی روند. انسان خود محیط سکونتش را فراهم کرده و خود به ایجاد و نحوه زندگی در آن اقدام نموده است. شهرها باید بر مبنای نقش و وظیفه ای که در سطح منطقه دارد انجام وظیفه کنند و به نحوی در تمامی ابعاد توسعه یابند که اثرات منفی خود را به حداقل برسانند بنابراین لازم است برنامه ریزی های شهری به نحوی به اجرا درآیند که به سکونتگاه ها و الگوهای سازمانی و نوع فعالیت های انسانی به صورت یک جامعه بزرگ نگرسته شود بنابراین بیشترین هدف بر این اصل قرار دارد که برنامه ریزی های شهری همگام با هم پیش روند.

سلسله مراتب شهری طبق یک تعریف عبارتند از: طبقه بندی شهرهای واقع در یک محدوده جغرافیایی بر اساس شاخص های جمعیتی و اهمیت و نقش عملکرد اداری آن ها به طوری که با یک محاسبه و نظم قابل سنجش بتوان شهرها را در گروه های مختلف دسته بندی نمود. سلسله مراتب شهری در بسیاری از استان های کشور ما ناموزون است و اختلافات زیادی بین شهرها از لحاظ رتبه بندی آن ها بر اساس شاخص ها به چشم می خورد شهرهای استان فارس نیز دارای سلسله مراتب منظمی نیستند و علل و عواملی باعث شده که این سلسله مراتب مشکلاتی را ایجاد نماید. در پژوهش حاضر سلسله مراتب شهری استان فارس بر اساس سه الگوی متفاوت بررسی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و نتایج

حاصله با یکدیگر مقایسه و سلسله مراتب شهری آن تعیین و راهکارهایی برای بهبود وضعیت رتبه بندی آن ارائه گردیده است.

یک سلسله مراتب شهری بسیار گسیخته و فاصله داری در سطح استان مشاهده می شود و شیراز با فاصله خیلی زیاد در مقابل ۷۰ نقطه شهری قرار گرفته و شهر لار با جمعیت ۶۵۹۷۵ نفر پس از شهرهای شیراز، مرودشت، جهرم، فسا، فیروزآباد، کازرون هفتمین شهر پرجمعیت استان می باشد.

سلسله مراتب شهرستان های استان هیچ گونه شباهت و ارتباطی با الگوهای ذکر شده ندارد و شهرک هایی که در اطراف استان تأسیس شده صرفاً به خاطر کاهش فشار جمعیت و اسکان بخشی از این جمعیت می باشد بدون آن که قدرت خدماتی، رفاهی و اشتغال جامعه با رعایت فاصله نسبت به شهر مرکزی در نظر گرفته شود و نظم قابل پذیرشی بین تعداد شهرستان ها و فواصل طبقاتی آن ها نسبت به مرکز استان وجود ندارد.

در سلسله مراتب شهری استان فارس شهر لار از موقعیت اجتماعی و اقتصادی چندان مطلوبی برخوردار نیست و عوامل طبیعی در بین عوامل مؤثر در جایگاه اقتصادی و اجتماعی شهر لار و در سلسله مراتب شهری آن در استان نقش مهمی دارد.

واژه های کلیدی: شهر، سلسله مراتب شهری، کاربری اراضی، رتبه بندی، جایگاه اقتصادی و اجتماعی، عوامل طبیعی شهر لار.

مقدمه

سلسله مراتب به مفهوم ساده عبارت است از طبقه بندی شهرهای واقع در یک محدوده جغرافیایی بر اساس شاخص جمعیتی و اهمیت و نقش عملکرد اداری آن ها به طوری که با یک فرمول و نظم قابل تشخیص بتوانیم شهرها را از بالا به پایین در گروه های ۱، ۲، ۳، ۴ و الی آخر دسته بندی و تفکیک نماییم (مستوفی الممالکی، ۱۳۸۲: ۱۴۵)

هر قدر فاصله طبقات شهری کم تر و دامنه نوسان در تعداد و روند کاهش مرتبه آن ها کم تر باشد، سلسله مراتب شهری منظم و چنانچه شهرها با بی نظمی و با فاصله های زیاد رده بندی شوند، سلسله مراتب نامنظم و به هم ریخته ای مشاهده می شود که دلیل بر عدم اجرای برنامه ریزی صحیح شهری و شهرنشینی بی قواره در این محدوده خواهد بود و به همان نسبت مشکلات و مسائل شهری بیشتری بروز می کند. ایران سرزمینی است که در طول تاریخ شهرنشینی خود به ویژه نیم قرن اخیر تاکنون با رشد شهرنشینی و تولد ناخواسته شهرهای

کوچک تر مواجه بوده و از آن جا که سیاست تمرکز در پایتخت و بعضی شهرهای مراکز استان‌ها بوده و تا کنون هیچ گونه برنامه متعادل سازی برای ایجاد فضاهای مناسب شهری به معنای واقعی وجود نداشته است، تنها به کمیت‌ها و تعداد افزایش شهرها و رشد شهرنشینی اکتفا کرده غافل از این که این رشد با آهنگ منظم و سلسله مراتبی بین نقاط شهری متعدد همراه نبوده و علاوه بر گسیخته شدن شبکه شهری دارای سلسله مراتب بسیار نامنظمی نیز می‌باشد.

گروه‌های سلسله مراتبی شهرستان‌های استان با نظم خاصی تنظیم نشده‌اند و یک بی‌نظمی فاحش در سطح استان دیده می‌شود و شهرستان‌ها با یک رقابت نسنجیده و برنامه‌ریزی نشده دچار تمرکز جمعیتی و خدماتی هستند.

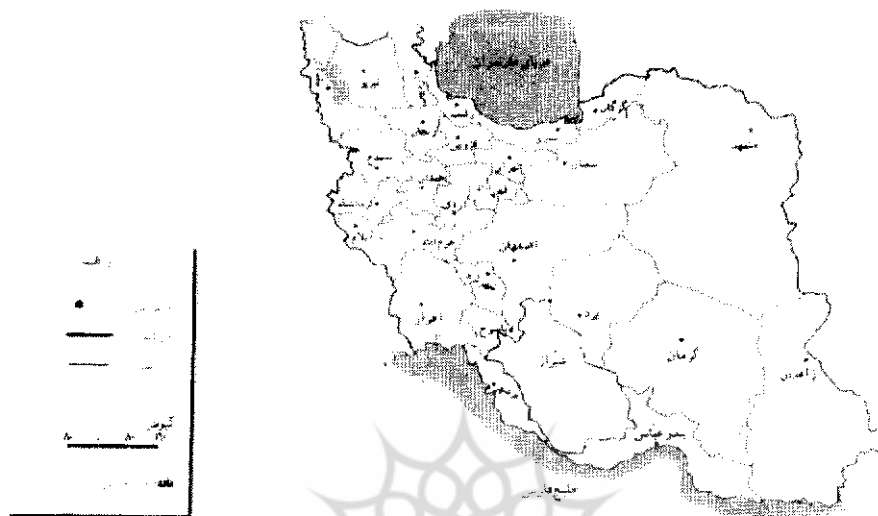
با توجه به الگوهای توزیع شهرهای استان متوجه خواهیم شد که شیراز با حدود ۱۲۵۰۰۰۰ نفر جمعیت و تنها ۱/۴۴ درصد شهرها را به خود اختصاص داده و ۶۹ شهر دیگر نیز با ۱۵۰۴۲۸۶ نفر جمعیت را پذیرفته‌اند و هیچ‌گونه نظم قضایی با اختلاف متعادل شهری بین آن‌ها وجود ندارد.

در شهر لار عدم وجود جاذبه‌های اقتصادی و موقعیت کشاورزی مناسب خود موجب پراکنش جمعیت و انتقال سرمایه‌ها به خارج شده که این امر در نزول موقعیت سلسله مراتب شهر در سطح استان عامل اصلی به شمار می‌رود.

هدف عمومی این پژوهش شناخت و بررسی عوامل مؤثر طبیعی و اجتماعی شهر لار و میزان تأثیر آن‌ها در جایگاه اصلی سلسله مراتب شهری آن می‌باشد که در قالب:

- (۱) بررسی عوامل مؤثر طبیعی و عملکرد آن در عقب ماندگی سلسله مراتبی شهر لار در استان
- (۲) بررسی و تحلیل تأثیر عوامل طبیعی در جایگاه اقتصادی و اجتماعی شهر لار مورد توجه است.

با توجه به این موضوع که عوامل طبیعی در شهرستان لار باعث عقب ماندگی آن در سلسله مراتب شهری استان فارس شده است ابتدا به محدودیت‌های طبیعی شهرستان پرداخته شده است. سپس به دنبال آن هستیم که با شناخت این محدودیت‌ها و تجزیه و تحلیل آن‌ها عوامل اصلی را که باعث این عقب ماندگی شده است، بیابیم و بعد با استفاده از اطلاعات و داده‌های لازم سلسله مراتب شهری براساس روش‌های مختلف: آرتوراسمایلز، زیف، کریستالر و ... تعیین شده و بر اساس آن سلسله مراتب شهری لار تعیین گردیده و در پایان راهکارهایی که ممکن است برای بهبود رتبه لار در استان مؤثر باشد ارائه گردیده است.

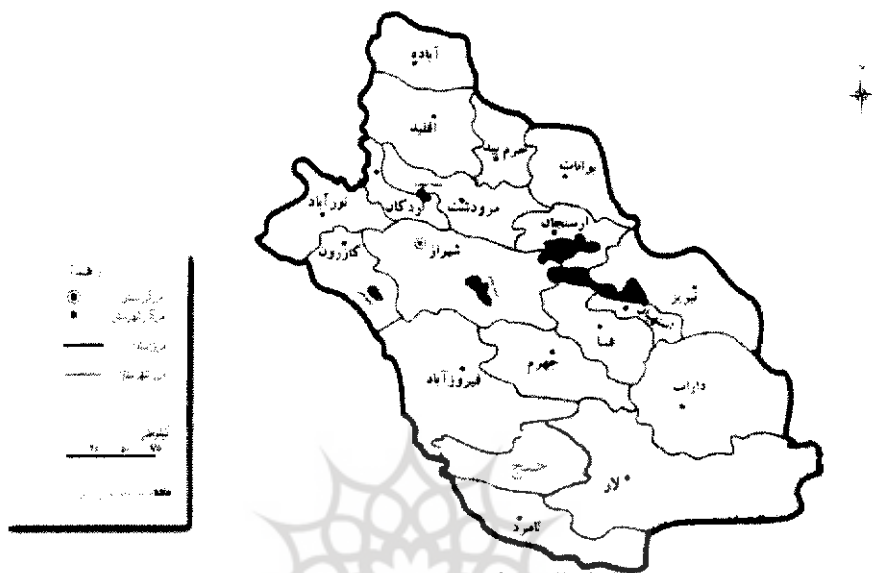
منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان فارس - ۱۳۸۴

نقشه ۱- موقعیت جغرافیایی استان فارس در ایران

ویژگی های جغرافیایی ناحیه مورد مطالعه

شهر لار که مرکز لارستان بوده و در بخش مرکزی واقع شده در عرض جغرافیایی ۲۷ درجه و ۴۸ دقیقه و ۱۸ ثانیه تا ۲۷ درجه و ۴۱ دقیقه و ۳۷ ثانیه عرض شمالی و ۵۴ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۲۲ دقیقه و ۶ ثانیه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار دارد. این شهر از شمال به دهستان دهکویه از شرق به دهستان حومه (روستاهای لطیفی و براک) و از جنوب به روستای خور و ارتفاعات طاقدیس گچ محدود و در یکی از دشت های باریک و طولیل واقع شده است. لار در جنوب شرقی فارس و در قسمت شمال خلیج فارس قرار دارد (نقشه های ۱ و ۲).

بر اساس نقشه زمین شناسی با مقیاس ۱:۵۰۰۰۰ شهر لار در زون زاگرس چین خورده قرار گرفته و به طور کلی محدوده تحت بررسی دارای چین هایی با روند شمال غربی- جنوب شرقی است. کلاً زاگرس چین خورده که شهر لار در آن واقع است به سه قسمت تقسیم می شود. مرحله اول یا پلاتفرم که مربوط به دوره اینفر کامبرین ناتریاس می باشد. مرحله دوم مرحله بزرگ ناودیس تریاس- میوسن است که لایه ها به صورت هم شیب قرار دارند و مرحله سوم در مرحله جدید کوهزایی مربوط به کوهزایی پاسادنین می باشد.

منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان فارس - ۱۳۸۴

نقشه ۲- موقعیت جغرافیایی لارستان در استان فارس

در ساختمان زمین شناسی منطقه یک گسل فرعی رورانده، در شمال شهر لار مشاهده می‌شود که از قسمت شرقی تا مرکز شهر کشیده شده و پس از ایجاد خمش به سمت شمال و غرب تغییر جهت می‌دهد.

علاوه بر این وجود گنبد نمکی در اطراف شهر لار نیز می‌تواند بر منطقه تأثیرگذار باشد هر چند نزدیک‌ترین گنبد نمکی حدود ۲۵ کیلومتر از شهر لار فاصله دارد اما بی‌نظمی و شکستگی‌های زیادی در اطراف آن به چشم می‌خورد همچنین موجب شوری لایه‌های اطراف خود و محدودیت در امر کشاورزی شده است (در تاج، ۱۳۸۲: ۲۰).

توپوگرافی کنونی شهر لار از سه قسمت تشکیل شده است:

- واحد کوهستان که در دو طرف شمال و جنوب شهر لار به صورت طاق‌دیس به‌نام‌های طاق‌دیس فی‌شور در شمال و طاق‌دیس گچ در جنوب شهر لار واقع شده است (صدری زاده، ۱۳۸۳: ۲۸).
 - واحد دامنه: که از سه قسمت آبراهه، واریزه و مخروط افکنه تشکیل شده است و به علت آهکی بودن دامنه تغییرات زیادی در آن مشاهده نمی‌شود (در تاج، ۱۳۸۲: ۶۲).
 - واحد میان کوهی: شهر لار در محدوده باریک و مسطح واحد میان کوهی واقع شده و شیب عمومی از غرب به شرق و از اطراف به سمت مرکز دشت می‌باشند (در تاج، ۱۳۸۲: ۷۴).
- عوامل مؤثر بر اقلیم شهر لار به دو دسته تقسیم می‌شوند:

- عوامل بیرونی اقلیم: توده‌های هوایی از جمله سودانی و مدیترانه‌ای که در زمستان موجب ریزش باران و توده موسمی در تابستان موجب رگبار و توده گرم و خشک که موجب گرمای بیشتری در تابستان و توده سرد قطبی که در زمستان ایجاد سرمای بیشتری می‌کند (طرح جامع لار، ۱۳۷۰: ۴۵)

- عوامل محلی مؤثر بر اقلیم شامل: ارتفاع از سطح دریا که به‌طور متوسط ۹۱۵ متر می‌باشد و قرارگیری در عرض جغرافیایی ۲۷ درجه یعنی واقع شدن در نوار خشک و تحت تأثیر پرفشار جنب حاره‌ای و بالا بودن طول و شدت تابش خورشید در منطقه که موجبات گرمی و خشکی و بالا بودن میزان تبخیر و تعرق را فراهم ساخته به‌طوری‌که دامنه تغییرات تبخیر و تعرق واقعی و بالقوه طبق روش ترنت وایت بسیار بالاست. طبق این روش تبخیر و تعرق واقعی سالانه $2/233$ و تبخیر و تعرق بالقوه $5/1198$ میلی‌متر می‌باشد که دامنه تغییرات $68/964$ است.

- متوسط دما $63/22$ متوسط بارندگی ۲۱۴، جهت غالب باد، غربی و رطوبت نسبی هوا پایین است برای طبقه‌بندی اقلیمی با استفاده از روش‌های مختلف از جمله آمبروزه به این نتیجه می‌رسیم که اقلیم شهر لار از نوع گرم و خشک و با روش اقلیمی دمارتون از نوع بیابانی است. با توجه به روش اولگی، منطقه آسایش به منطقه‌ای گفته می‌شود که دما در فصل سرد بین $24-$ ۲۰ درجه و در فصل گرم بین $27-21$ درجه باشد و با توجه به این موضوع آسایش شهر لار را در اردیبهشت و مهر می‌باشد و بقیه ایام سال یا به خنک کننده و یا گرم کننده نیاز دارد (سازمان مسکن و شهرسازی فارس، ۱۳۶۶: ۸۵)

موانع و محدودیت‌های طبیعی

شهر لار مانند بسیاری از شهرهای جنوب ایران از دیرباز گریبانگیر کمبود آب مناسب برای آشامیدن بوده است، که این امر متأثر از جنس زمین و نامناسب بودن شرایط و عناصر اقلیمی است مانند کم بودن میزان بارندگی، بالا بودن درجه حرارت و شدت تبخیر که باعث بالا رفتن درجه غلظت املاح و خراب شدن کیفیت آب می‌شود. منبع تهیه و استفاده از آب طبق سنت دیرپای ایران، قنات و آب انبارها بوده که هنوز نیز تعداد زیادی از آن‌ها در سطح شهر قدیم مشاهده می‌شود اما در حال حاضر استفاده چندانی ندارد (سازمان مسکن و شهرسازی فارس، ۱۳۷۰: ۱۴) بر اساس بررسی‌های انجام شده مشخص می‌شود که به‌طور کلی منابع آب زیرزمینی شهر لار شامل دو سفره آهکی و آبرفتی است. براساس نقشه‌های عمق سطح آب زیرزمینی حداکثر عمق آب زیرزمینی ۳۵ متر در قسمت جنوب غربی و شمال غربی شهر و با

نزدیک شدن به سمت مرکز و شرق از عمق ایستابی کاسته شده و به حدود ۳۰-۲۵ متر می‌رسد (شرف لاری، ۱۳۷۹: ۶۱).

تغذیه سالانه سفره آب زیرزمینی بر اساس برآورد به عمل آمده ۳/۹ میلیون متر مکعب از طریق سیل‌ها، ۲/۹ میلیون متر مکعب از طریق بارندگی ۳/۱ میلیون متر مکعب آب برگشتی از کشاورزی و مقداری نیز از طریق فاضلاب‌های شهری و روستایی است. نوع آب در ناحیه جنوب غربی بیکربناته، سراسر جنوب و قسمت‌هایی از دامنه ارتفاعات شمالی را آب سولفات‌ه و نواحی مرکزی به علت نفوذ فاضلاب‌های شهری سفره کلروره است (انصاری، ۱۳۷۴: ۵۶).

در قیاس نتایج حاصل از آزمایشات با مشخصات لازم جهت مصارف صنعتی آب شهر لار از دیدگاه دو دانشمند به نام شولر و پوگومولوف در درجه سوم قرار دارد و امکان استفاده از آن در صنایع زمانی حاصل می‌گردد که از نظر سختی کاملاً تصفیه گردد که این امر هم مستلزم هزینه زیاد است. همچنین استفاده آب شهر لار جهت کشاورزی با توجه به تحقیقات آن‌ها جزء آب‌هایی است که در طبقه سوم با درجه شوری زیاد قرار گرفته و برای آبیاری مشکل ساز خواهد بود و نیاز به شستشوی زمین و زهکشی احساس می‌شود و گرنه موجبات شور شدن خاک را فراهم می‌سازد و بر اساس مقایسه آزمایش‌های شیمیایی در سال ۱۳۸۲ و ۱۳۷۰ به این نتیجه می‌رسیم که کیفیت آب شهر لار رو به نزول بوده و در حال خراب‌تر شدن می‌باشد (کردوانی، ۱۳۷۱: ۲۹).

خاک

خاک قسمت سطحی پوسته زمین است که بر اثر عوامل مختلف فیزیکی، شیمیایی و حیاتی به وجود می‌آید. خاک پدیده‌ای طبیعی است که عموماً در همه جا در هر نوع شرایط آب و هوایی می‌تواند وجود داشته باشد. خاک یکی از مهم‌ترین منابع طبیعی و عوامل تولید است. روز به روز که بر تعداد جمعیت کره زمین افزوده می‌شود و قدرت خرید مردم بالا می‌رود، توقعات انسان از این منبع بزرگ طبیعی بیشتر می‌شود (کردوانی، ۱۳۶۴، ۱۵).

هدف طبقه‌بندی خاک‌ها به سهولت در به خاطر سپردن اطلاعات جامعی از مشخصات خاک‌ها به منظور رابطه مقایسه آن‌ها با یکدیگر و با محیط و تعیین نتایج تحقیقاتی به مناطق متشابه و همچنین تعیین استعداد ذاتی و قابلیت استفاده از این اراضی به منظور گسترش عملیات زراعی و عمرانی می‌باشد. خاک این منطقه بر اساس روش U.S.D.A Taxonomy رده‌بندی و به روش فائو (F.A.O) طبقه‌بندی گردیده است. در این طبقه‌بندی صفات و عواملی در نظر گرفته شده که در تشکیل خاک‌ها و رشد گیاه مؤثر بوده و قابل اندازه‌گیری باشد و از بین این

عوامل، عاملی که در رشد گیاه نقش مؤثرتری دارد انتخاب شده است. این طبقه بندی دارای دوازده رده می باشد که هر رده به چندین زیررده تقسیم می شود و با توجه به نتایج آزمایشگاهی دوازده رده از دوازده رده به شرح زیر قابل تشخیص و طبقه بندی است.

خاک های آری دی سول: که این رده شامل دو زیر رده به نام های ۱- زیررده آرچید ۲- زیررده اورتید خاک های رده انتی سول: که فقط یک زیر رده آن به نام زیررده اورتنت در این منطقه وجود دارد (رامشنی، ۱۳۷۴: ۳۸).

محدودیت های مربوط به عدم پتانسیل بالای خاک

عناصر و عوامل اقلیمی مانند نزولات جوی، رطوبت نسبی هوا، درجه حرارت و ناهمواری ها و باد در تشکیل و تکامل خاک بسیار مؤثرند. اقلیم غالباً آنچنان بر شکل گیری پدیده های خاک مسلط است که تقریباً سایر عوامل و حتی تأثیر سنگ مادر را به کلی محو می سازد چنان که از یک نوع سنگ در دو نوع اقلیم مختلف دو تیپ خاک مختلف به وجود می آید (کردوانی، ۱۳۶۴: ۷۶). خاک های منطقه دارای چند مشکل می باشند: ۱- سنگلاخی بودن ۲- در منطقه سطح ایستابی آب زیرزمینی پایین است. ۳- خاک های منطقه قلیایی نیستند. ۴- شوری زمین به دلیل وجود گنبد های نمکی نوع خاک لار سیلتی رسی می باشد که حدود ۲۰٪ رس، ۳۲٪ سیلت، ۴۸٪ شن و $EC = 5000$ میلی موس بر متر) است.

پوشش گیاهی

به دلیل شرایط و عوامل نامساعد طبیعی که در منطقه وجود دارد می توان گفت شهر لار از نوع بیوم یا اکوسیستم مناطق خشک و بیابانی می باشد در نتیجه پوشش گیاهی منطقه بیشتر گیاهان خشکی پسند و شوری پسند می باشند و جانوران منطقه با این نوع آب و هوا سازگاری یافتند.

محدودیت های اقلیمی

- بارندگی: بارندگی کم و به صورت نامنظم می باشد که در مدت زمان کوتاه و با شدت زیاد شروع به بارش می کند. میانگین بارش سالانه لارستان ۲۱۷/۱۵ میلی متر می باشد و بیشتر میزان بارندگی در ماه های آذر و دی و بهمن است و در ماه های خشک به علت قطع بارندگی، افزایش دما مشاهده می شود در نتیجه بالقوه محیط به حداکثر ظرفیت خود می رسد و خشکی فیزیکی شدید و نیاز آبی زیاد حاصل از این امر بر منطقه حاکم می گردد.

- **درجه حرارت:** از عوامل خشکی تابش شدید خورشید در نواحی خشک است و تابش شدید خورشید نیز خود نتیجه کم بودن بارندگی و رطوبت نسبی می باشد (کردوانی، ۱۳۷۸: ۶). منطقه لارستان که در عرض 27° قرار دارد جزء مناطق خشک است که میانگین هوا در ماه های خرداد و مرداد بالای 40° سانتی گراد و تیرماه به حداکثر خود 43° سانتی گراد می رسد و حداقل درجه حرارت در منطقه در دی ماه برابر $5/4^{\circ}$ سانتی گراد است.

- **باد:** از دیگر خصوصیات مناطق خشک وزش باد است. این بادهای محلی است و یا از مناطق دیگر منشأ گرفته به آنجا می وزد که برخی از این بادهای خنک و نشاط آور است و برخی دیگر مخوف و حاصل گرمای شدید و گرد و غبار زیاد است (کردوانی، ۱۳۷۸: ۹). بادهایی که در منطقه شروع به وزیدن می کند به باد گرد یا باد گردو معروف است و دیگر باد سوم (باد سم) است که در تابستان می وزد و در زمان شدت خود باعث از بین رفتن گیاهان و صیفی جات می شود.

محدودیت های مربوط به کمیت و کیفیت منابع آب

زندگی تمام موجودات زنده اعم از گیاه و حیوان و انسان به آب بستگی دارد و زندگی در جایی ممکن است که آب وجود داشته باشد آب مایع حیات است و ارزش آن در مناطق گرم و خشک بیشتر است. بنابراین اهمیت استفاده از منابع آب در توسعه اقتصادی منطقه نیاز به تأکید بیشتری دارد (کردوانی ۱۳۶۷، ۲۰).

کمبود آب آشامیدنی از قدیم الایام یکی از مشکلات اهالی منطقه و شهر لار بوده است. وجود آب انبار در سطح گسترده ای از منطقه خود حکایت از این مشکل اساسی مردم دارد. برای رفع این مشکل انتقال آب رودخانه قره آغاچ واقع در شهرستان فیروزآباد می باشد که دارای آبی شیرین است.

در مناطق خشک به ویژه در منطقه لارستان، عبور آب از شوره زارها و گنبد های نمکی باعث شوری آب شده است و سنگینی آب هم مربوط به وجود املاح کلسیم و منیزیم است که به سلامت انسان صدمه می زند بنابراین با توجه به جنس سازندهای سطحی منطقه که اکثراً مربوط به دوره ی میوسن است و بیشتر سازندها از جنس رسوبی و تپخیری می باشد لذا باعث کاهش کیفیت منابع آب سطحی است.

مروری بر جغرافیای انسانی و شهرشناسی لار

کاوش و جستجو در باب تاریخ لارستان و شناسایی نایافته های آن با توجه به تاریخ چند هزار ساله آن کاری بس دشوار و مشکل است اما از دوره ساسانی بقایای دو قلعه به نام های

ازدها پیکر و قدمگاه و یک آتشکده به چشم می‌خورد و بنای شهرنشینی و سکنی‌گزینی در لار را باید اطراف قلعه دانست سپس با افزایش جمعیت، امنیت شهر از دامنه تپه به طرف دشت توسعه پیدا کرد. منطقه لارستان، به دلیل نزدیکی با خلیج فارس و سواحل آن، دارای موقعیت تجاری و ترانزیتی بسیار خوبی است، بیشتر درآمد مردم آن از تجارت دریایی و تبادل کالا با نواحی مرکزی ایران است (وثوقی، ۱۳۶۹: ۸۷).

این شهر در دوره صفویه به خاطر واقع شدن در مسیر کاروان‌های تجاری که بنادر جنوب عازم مرکز بودند، رونق یافت و کارهای عمرانی زیادی توسط شاه عباس صفوی در لار انجام شد. در عصر پهلوی لار به عنوان مرکز فرمانداری لارستان از توجه نسبی بهره‌مند شد و اقداماتی نظیر احداث سد و پس از زلزله سال ۱۳۳۹ مهندسی شیر و خورشید شهر جدید را در چهار کیلومتری قدیم احداث کرد (شرف لاری، ۱۳۷۹: ۷۷).

امروزه جمعیت شهر لار روز به روز به علت روند مهاجرپذیری در حال افزایش است. بنابراین برای تخمین در آینده و برآورد نیازهای اساسی از روش‌های مختلفی می‌توان بهره‌گرفت که از بین روش‌های مختلف از جمله روش رشد هندسی کاربرد زیادی دارد این روش که به صورت کلی با فرمول $P_t = P_0 (1+r)^n$ نشان داده می‌شود در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱- پیش‌بینی جمعیت احتمالی شهر لار بر اساس روش هندسی

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۵	۱۴۰۰
مرد	۲۶۹۰۶	۳۵۸۱۰	۴۷۶۶۰	۶۳۴۳۳۲
زن	۲۴۷۸۴	۳۳۹۶۰	۴۶۰۸۴	۶۳۱۴۶
مرد و زن	۵۱۶۹۰	۶۹۷۷۰	۹۳۷۴۴	۱۲۶۵۷۸

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۶، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵

بر اساس سرشماری ۱۳۷۵ بیشتر شاغلین، غیر از عمده‌فروشی در کارهای مربوط به ساختمان می‌باشند و بخش کشاورزی و صنعت سهم کمی در اقتصاد شهر دارند، و خدماتی بودن شهر بیشتر احساس می‌شود در شهرستان لار نرخ با سوادگی در سال ۱۳۷۵ در حدود ۷۷/۴ درصد بوده و در سال ۱۳۸۲ به حدود ۸۲/۱ درصد رسیده که انتظار می‌رود این نرخ در سال ۱۳۸۵ افزایش داشته باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی فارس، ۱۳۸۲: ۱۲۳).

با توجه به افزایش جمعیت و عرضه نیروی کار در مقایسه با گذشته، ایجاد مشاغل کافی برای جلوگیری از افزایش نرخ بیکاری ضروری به نظر می‌رسد. نرخ بیکاری در سال ۱۳۸۲ حدوداً ۱۱/۶ درصد بوده است.

بافت و اکولوژی شهری

موقعیت ویژه شهر در نزدیکی سواحل خلیج فارس و امکان ارتباطات بازرگانی با حاشیه نشینان جنوبی خلیج و کشورهای عربی امکانات سرمایه گذاری وسیعی را در سطح منطقه بوجود آورده است.

شهر لار از دو قسمت جدید و قدیم تشکیل شده به طوری که هر کدام از ویژگی های کالبدی خاص برخوردار می باشد شهر قدیم لار، با سابقه حداقل دوهزار ساله و شهرنشینی با بافت فشرده مانند سایر شهرهای مناطق خشک از ویژگی های کالبدی و منحصر به فرد این گونه شهرها برخوردار بوده و به سبب خصوصیات اقلیمی و جغرافیایی منطقه درون گرا می باشد و علت بافت و ساخت سنتی شهر در گذشته وجود یک آب انبار بعلاوه یک مسجد و مغازه در هر محله ای امری حیاتی محسوب می شد که ترکیب فضای پیوسته گذرهای اصلی و محلات شهر بر اثر خیابان کشی ناهماهنگ و سریع ناشی از ورود ناگهانی و غافلگیر کننده ماشین به شهر از هم پاشیده است. البته بافت قدیمی شهر به علت فرسودگی زیاد و عدم مرمت و تغییر ساختار خانوادگی و دگرگونی روابط خویشاوندی و بالا بودن هزینه مرمت و عدم مقاومت مصالح و ضعف تکنیک در برابر زلزله همواره فکر ساکنین بخش درونی شهر را به زندگی در نواحی مرغوب حاشیه معطوف کرده و این امر به تخلیه تدریجی آن انجامیده است (سازمان مسکن و شهرسازی فارس، ۱۳۷۰: ۱۹۳).

کمبود آب آشامیدنی از قدیم الایام یکی از مشکلات اهالی منطقه در شهر لار بوده است. وجود آب انبار در سطح گسترده ای از منطقه خود حکایت از این مشکل اساسی مردم را دارد که با هدایت آب ناشی از بارندگی از طریق مسیل ها به این آب انبارها آب آن مورد استفاده قرار می گرفت که امروزه به علت عدم رعایت بهداشت، ماندگی، روباز بودن و برداشت مداوم، آب کلاً غیربهداشتی است و این گونه ذخیره سازی استفاده از آن را با مشکلاتی همراه ساخته است که امروزه به وسیله چاه هایی که وجود دارد آب توسط تانکر بین اهالی پخش می شود که البته این مورد هم با مشکلاتی از قبیل شوری، سنگینی، کلرزنی نامنظم و کمبود وسایلی مثل پمپ و لوله و افراد متخصص مواجه است (سازمان مسکن و شهرسازی فارس، ۱۳۷۰: ۲۲۳).

شهر لار به عنوان مرکز شهرستان مرکز ارتباطی هوایی و زمینی با نقاط دیگر کشور و نواحی مختلف شهرستان می باشد این شهر محل عبور شبکه شیراز، بندر لنگه، بندرعباس می باشد و از این نظر دارای شبکه ارتباطی نسبتاً مناسب در سطح شهرستان و منطقه است اگر چه شهر لار از لحاظ شبکه ارتباطی به ویژه راه های هوایی از رقم سرانه بالایی برخوردار است ولی دارای عملکرد نارسا و ناقص می باشد و این به علت برخی از مشکلاتی همچون عرض ناکافی برخی معابر فقدان پارکینگ در نقاط مرکزی شهر، کمبود علائم راهنمایی در نواحی غیرمرکزی و

فقدان روشنایی مناسب در شب و همچنین احداث خیابان‌ها و معابر بدون داشتن یک دید مناسب برای حل مشکلات عبور و مرور می‌باشد و برای بهبود وضعیت آبی نیاز به تعویض راه بندرعباس از شمال بوده تا از ورود ماشین‌های عبوری به بافت مسکونی جلوگیری شود و با ایجاد تغییرات در وضع موجود شبکه ارتباطی شهر قدیم بدون تعریض نمودن شبکه دریافت موجود شهری با احداث جمع و پخش کننده حلزونی در منتهی الیه شهر قدیم معابر موجود در شهر قدیم دارای کارایی مناسب‌تری می‌گردند (پورمحمدی، ۱۳۸۲: ۹۷). در مقابل بافت جدید شهری با ویژگی‌های کالبدی‌اش در ۴ کیلومتری از قسمت قدیمی بیانگر الگوی شهرهای اروپایی است و کلاً برون‌گرا می‌باشد و سیمایی کاملاً متفاوت دارد. اغلب منازل در کنار یکدیگر و مجاور خیابانی مستقیم و بی‌انتهای بی‌محتوا قرار دارد و در میان معابر جدید برخلاف قسمت قدیمی هیچ گونه پیاده رو مسقف وجود ندارد زیرا که چنین معابری برای عبور و مرور اتومبیل‌ها مناسب نمی‌باشد و احداث فضای سبز دو طرف معابر به علت عریض بودن آن سایه زیادی را ایجاد نمی‌کند که محیط مناسبی برای عابرین پدید آید از طرفی پوشش آسفالت با رنگ تیره استفاده از مصالحی مثل قیرگونی موازی یک، درهای آهنی، ساختن نورگیرها و پنجره‌های بزرگ بر اساس عنصر مد موجبات و مشکلات بیشتر را فراهم ساخته (سازمان مسکن و شهرسازی فارس، ۱۳۷۰: ۱۹۳) که به عقیده گیونی اصلا میان بناها و فضاها همچون سابق وحدت و تجانس وجود ندارد و تضاد و عدم سازگاری در اوج خود قابل مشاهده است (اصغری مقدم و رجبی، ۱۳۷۱: ۲۶۷).

سلسله مراتب شهری و مبانی نظری آن

الف) سلسله مراتب شهری ایران براساس روش آرتور اسمایلز این دانشمند براساس سقف جمعیتی و فواصل آماری، جمعیت شهرها را طبقه‌بندی نموده است. و هر گروه را در یک مرحله سنی و تکاملی خود قرار می‌دهد، که خود در شکل‌گیری فضای فیزیکی، قدرت اداری، حوزه نفوذ و خدمات دهی، نقش یابی و اعتبار شهری تأثیرات عمیقی دارد. این طبقه‌بندی عبارت است از:

- ۱- شهرهای ۲ تا ۵ هزار نفری در مرحله نوزاد شهری
- ۲- شهرهای ۵ تا ۲۰ هزار نفری در مرحله نوجوانی
- ۳- شهرهای ۲۰ تا ۱۰۰ هزار نفری در مرحله جوانی
- ۴- شهرهای ۱۰۰ تا ۵۰۰ هزار نفری در مرحله میان سالی
- ۵- شهرهای ۵۰۰ هزار تا یک میلیون نفری در مرحله رسیدگی کامل و تکامل
- ۶- شهرهای با جمعیت بیش از یک میلیون نفر به نام مادر شهر یا «Metropolis» قاعدتاً در یک سلسله مراتب شهری نسبتاً منظم، باید یک رابطه معقول با فواصل طبقاتی منظمی بین تعداد شهرها و گروه‌های جمعیتی ذکر شده، موجود باشد که با توجه به این الگو و بر اساس آمار برآورد جمعیت شهرهای استان جایگاه شهرستان لار را در سلسله مراتب شهری استان فارس مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۲- برآورد جمعیت شهرهای استان فارس در فاصله زمانی ۸۳-۱۳۷۵

ردیف	نام شهر	جمعیت سل ۱۳۷۵	برآورد سال ۱۳۸۱	برآورد سال ۱۳۸۲	برآورد سال ۱۳۸۳
۱	جمع	۲۲۷۶۳۹۸	۲۶۲۷۰۸۸	۲۶۹۱۳۳۸	۲۷۵۳۸۳۷
۲	آباده	۴۸۸۸۲	۵۴۲۹۵	۵۵۲۵۴	۵۶۲۳۰
۳	ایزد خواست	۷۵۰۶	۸۲۶۳	۸۳۹۶	۸۵۳۲
۴	صفاد	۱۰۷۴۶	۱۱۸۲۷	۱۲۰۱۷	۱۲۲۱۱
۵	بهمن	۷۰۶۱	۷۳۸۰	۷۴۳۴	۷۴۸۹
۶	سورمق	۲۸۸۸	۳۰۲۷	۳۰۵۰	۳۰۷۴
۷	ارستجان	۱۴۷۴۴	۱۷۸۳۲	۱۸۴۰۶	۱۸۹۹۹
۸	استهبان	۳۱۱۹۲	۳۲۹۹۸	۳۳۲۰۹	۳۳۶۲۳
۹	رونیز	۶۴۶۹	۷۱۹۹	۷۳۲۸	۷۴۶۰
۱۰	ایج	۵۷۸۳	۶۳۹۱	۶۴۹۸	۶۶۰۷
۱۱	اقلید	۳۵۹۸۳	۴۰۰۱۹	۴۰۷۳۴	۴۱۴۶۲
۱۲	سده	۴۶۷۲	۵۱۲۵	۵۲۰۵	۵۲۸۶
۱۳	سوریان	۹۰۱۹	۱۰۳۵۸	۱۰۵۹۹	۱۰۸۴۷
۱۴	کره‌ای	۲۶۸۴	۳۳۱۱	۳۴۲۹	۳۵۵۱
۱۵	خاوران	۵۳۷۷	۵۵۰۴	۵۵۲۵	۵۵۴۷
۱۶	چهرم	۹۴۱۸۵	۱۰۶۰۱۸	۱۰۸۱۲۹	۱۱۰۲۸۳
۱۷	قطب آباد	۶۲۸۲	۶۹۶۴	۷۰۸۴	۷۲۰۷
۱۸	باب انار	۱۴۶۹	۱۷۷۰	۱۸۲۵	۲۸۸۳
۱۹	قادرآباد	۱۲۷۶۳	۱۷۷۰۰	۱۸۶۹۲	۱۹۷۳۹
۲۰	صفاشهر	۱۷۵۷۶	۲۰۰۵۷	۲۰۵۰۳	۲۰۹۵۹
۲۱	داراب	۴۸۱۳۰	۵۹۳۶۶	۶۱۴۷۸	۶۳۶۶۶
۲۲	جنت شهر	۹۸۱۲	۱۱۶۶۲	۱۲۰۰۲	۱۲۳۵۳
۲۳	ذیبران	۹۷۵۵	۱۲۴۰۵	۱۲۹۱۱	۱۳۴۳۹
۲۴	حاجی آباد	۱۶۹۶۲	۲۰۳۰۶	۲۰۹۲۴	۲۱۵۶۱

۷۸۸۱	۷۶۴۸	۷۴۲۳	۶۲۰۳	شهر بید	۲۵
۱۲۴۴۶	۱۲۲۸۸	۱۲۱۳۱	۱۱۲۳۰	اردکان	۲۶
۳۳۲۵	۳۲۵۵	۳۱۸۶	۲۸۰۱	بیضاء	۲۷
۲۸۵۵۷	۲۷۷۵۳	۲۶۹۷۲	۲۲۷۲۴	خرامه	۲۸
۲۴۳۲۸	۲۳۵۷۶	۲۲۸۳۹	۱۸۸۷۲	زرقان	۲۹
۱۶۶۳۳	۱۶۲۷۷	۱۵۹۲۹	۱۳۹۹۳	سروستان	۳۰
۱۲۴۹۵۵۱	۱۲۲۳۱۰۸	۱۱۹۷۲۲۳	۱۰۵۳۰۲۵	شیراز	۳۱
۲۵۷۸۲	۲۴۴۰۴	۲۳۰۹۹	۱۶۶۱۱	کوار	۳۲
۱۰۲۲۸	۱۰۱۸۱	۱۰۱۳۵	۹۸۶۲	داریان	۳۳
۷۰۳۲	۶۸۹۰	۶۷۵۲	۵۹۷۸	لیوبی	۳۴
۱۱۲۱۶	۱۱۱۲۳	۱۱۰۳۱	۱۰۴۵۹	زاهدشهر	۳۵
۹۸۱۸۲	۹۵۹۵۳	۹۳۷۷۵	۸۱۷۰۶	فسا	۳۶
۷۰۳۷	۶۹۱۰	۶۷۸۴	۶۰۷۹	ششده	۳۷
۶۷۱۴۲	۶۴۷۲۱	۶۲۳۸۷	۵۰۰۵۱	فیروزآباد	۳۸
۷۵۸۷	۷۵۷۵	۷۵۶۴	۷۴۹۶	میمند	۳۹
۲۰۱۴۵	۱۹۵۹۰	۱۹۰۴۹	۱۶۱۰۶	فراشبند	۴۰
۲۰۱۲۷	۱۹۳۶۸	۱۸۶۳۸	۱۴۸۰۲	قیر	۴۱
۸۱۴۴	۷۹۹۶	۷۸۵۱	۷۰۳۲	فتح آباد	۴۲
۸۸۹۵۳	۸۸۰۱۴	۸۷۰۸۵	۸۱۷۱۳	کازرون	۴۳
۳۰۲۹۰	۲۸۸۴۶	۲۷۴۷۱	۲۰۴۹۱	قائمیه	۴۴
۱۲۸۷۹	۱۲۶۱۹	۱۲۳۶۴	۱۰۹۴۰	خشت	۴۵
۱۰۸۳۱	۱۰۲۵۸	۹۷۱۵	۷۰۰۹	کنار تخته	۴۶
۲۷۴۴	۲۷۰۸	۲۶۷۳	۲۴۷۲	نودان	۴۷
۵۳۱۵	۵۰۸۸	۴۸۷۰	۳۷۴۷	بالاده	۴۸
۶۵۹۷۵	۶۳۹۹۳	۶۲۰۷۰	۵۱۶۹۰	لار	۴۹
۲۴۴۵۱	۲۴۱۱۰	۲۳۷۷۴	۲۱۸۵۱	گراش	۵۰

۱۴۷۰۶	۱۴۵۰۳	۱۴۳۰۲	۱۳۱۵۷	اوز	۵۱
۲۱۶۶۶	۲۰۸۰۸	۱۹۹۸۴	۱۵۶۸۰	خنج	۵۲
۸۷۶۳	۸۶۲۹	۸۴۹۷	۷۷۴۷	بنارویه	۵۳
۷۷۸۳	۷۵۷۴	۷۳۷۱	۶۲۶۳	بیرم	۵۴
۸۱۷۴	۷۸۵۵	۷۵۴۹	۵۹۴۵	جویم	۵۵
۲۰۴۱۷	۱۹۷۰۹	۱۹۰۲۴	۱۵۳۹۰	لامرد	۵۶
۸۷۸۰	۸۴۳۸	۸۱۰۹	۶۳۸۸	اشکنان	۵۷
۲۹۲۰	۲۸۴۵	۲۷۷۲	۲۳۷۱	اهل	۵۸
۴۴۴۴	۳۸۴۶	۳۷۰۲	۳۹۴۳	علامرودشت	۵۹
۱۰۸۹۴	۱۰۵۵۳	۱۰۱۸۵	۸۳۲۳	گله دار	۶۰
۴۹۲۲	۴۷۸۱	۴۶۴۵	۳۹۰۴	مهر	۶۱
۴۳۹۷	۴۲۹۰	۴۱۸۵	۳۶۱۰	وزاوی	۶۲
۱۸۵۰۴	۱۸۰۰۵	۱۷۵۱۹	۱۴۸۶۷	سعادت شهر	۶۳
۱۲۸۱۰۶	۱۲۴۷۴۸	۱۲۱۴۷۷	۱۰۳۵۷۹	مرودشت	۶۴
۸۴۹۷	۸۳۳۳	۸۱۷۱	۷۲۶۷	سپیدان	۶۵
۲۷۷۹	۲۷۳۱	۲۶۸۳	۲۴۱۳	کامفیروز	۶۶
۶۲۹۵۳	۵۹۸۹۱	۵۶۹۷۷	۴۲۲۴۳	نور آباد	۶۷
۳۶۱۴	۳۵۴۶	۳۴۷۹	۳۱۰۳	مصری	۶۸
۴۶۵۰۹	۴۵۲۵۵	۴۴۰۳۵	۳۷۳۷۷	نی ریز	۶۹
۳۶۳۶	۳۶۳۳	۳۶۳۰	۳۶۱۴	مشکان	۷۰
۶۵۷۱	۶۳۹۶	۶۲۲۶	۵۳۹۵	آباده طشک	۷۱

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳- تعیین سلسله مراتب شهری استان فارس بر اساس روش آرتور اسمایلز ۱۳۸۳

تعداد نقطه شهری	اندازه جمعیت	گروه
۱۱	شهرهای بین ۲۰۰۰ الی ۵۰۰۰ نفر	گروه (۱)
۳۶	شهرهای بین ۱۵۰۰۰ الی ۲۰۰۰۰ نفر	گروه (۲)
۱۴	شهرهای بین ۲۰۰۰۰ الی ۵۰۰۰۰ نفر	گروه (۳)
۷	شهرهای بین ۵۰۰۰۰ الی ۱۰۰۰۰۰ نفر	گروه (۴)
۲	شهرهای بین ۱۰۰۰۰۰ الی ۲۵۰۰۰۰ نفر	گروه (۵)
۰	شهرهای بین ۲۵۰۰۰۰ الی ۵۰۰۰۰۰ نفر	گروه (۶)
۰	شهرهای بین ۵۰۰۰۰۰ الی ۱۰۰۰۰۰۰ نفر	گروه (۷)
۱	شهرهای بیش از ۱۰۰۰۰۰۰ جمعیت یا متروپول	گروه (۸)

منبع: یافته‌های پژوهش

شهر لار با ۶۵۹۷۵ نفر در گروه ۴ سلسله مراتب شهری استان قرار دارد و رده چهارمی را از لحاظ اندازه جمعیتی به خود اختصاص می‌دهد. ضمن این که سلسله مراتب شهری استان نیز نه به طور شدید بلکه به‌طور معمول گسیخته می‌شود.

ب) سلسله مراتب شهری ایران بر اساس روش کارل زیپف

این دانشمند انگلیسی سلسله مراتب شهری منظمی را این گونه در نظر می‌گیرد که، چنانچه بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر یک ناحیه یا کشور را شاخص قرار دهیم، مسلماً شهرهای گروه ۲ یا درجه ۲ حدود ۱/۲ شهر اول و شهرهای گروه ۳ یا درجه ۳ حدود ۱/۳ شهر شاخص و شهرهای درجه ۴ یا گروه ۴ حدود ۱/۴ شهر اول باید دارای جمعیت و قدرت عملکردی و حوزه نفوذ باشد، و در حالی که این الگو با انحراف معیار خیلی زیادی در کشور ما دیده می‌شود و نظمی از این جهت مشاهده نمی‌شود و فرمول: $P_1 = 2P_2 = 3P_3 = 4P_4 = \dots = NP_N$ در کشور ایران صدق نمی‌کند.

- تعیین سلسله مراتب شهری استان فارس مطابق مدل کار زیپف

مطابق این مدل پرجمعیت‌ترین شهر استان شهر درجه ۱ محسوب می‌شود و دومین شهر باید حدود ۱/۲ شهر اول جمعیت داشته باشد و شهر سوم ۱/۳ و شهر ۴ چهارم و... الی آخر. شهر N باید ۱/N شهر اول جمعیت داشته باشد.

اما اگر این چنین نبود، سلسله مراتب شهری بسیار گسیخته و نامنظم می‌شد. طبق آمار سال ۱۳۸۳ شهرهای استان فارس، شهر اول یا درجه ۱ شیراز است که حدود ۱۲۴۹۵۵۱ نفر جمعیت و شهر دوم آن مرودشت می‌باشد که جمعیتی حدود ۱۲۸۱۰۶ نفر و شهر سوم جهرم با ۱۱۰۲۸۳ نفر و شهر چهارم فسا با ۹۸۱۸۲ و شهر پنجم کازرون ۸۸۹۵۳ و شهر ششم فیروزآباد با ۶۷۱۴۲ و لار با ۶۵۹۷۵ جمعیت شهر درجه هفتم محسوب می‌شود که قاعدتاً باید طبق جدول ۵ باشد.

جدول شماره ۴ - رتبه‌بندی شهرهای استان بر اساس الگوی کارل زیف (آمار سال ۱۳۸۳)

ردیف	درجه شهر	جمعیت	جمعیت متعادل که باید داشته باشد
۱	شیراز	۱۲۴۹۵۵۱	نفر ۱۲۴۹۵۵۱ $\frac{۱۲۴۹۵۵۱}{۱}$
۲	مرودشت	۱۲۸۱۰۶	نفر ۶۲۴۷۷۶ $\frac{۱۲۴۹۵۵۱}{۲}$
۳	جهرم	۱۱۰۲۸۳	نفر ۴۱۶۵۱۷ $\frac{۱۲۴۹۵۵۱}{۳}$
۴	فسا	۹۸۱۸۲	نفر ۳۱۲۳۸۸ $\frac{۱۲۴۹۵۵۱}{۴}$
۵	کازرون	۸۸۹۵۳	نفر ۲۴۹۹۱۰۱ $\frac{۱۲۴۹۵۵۱}{۵}$
۶	فیروزآباد	۶۷۱۴۲	نفر ۲۰۸۲۵۹ $\frac{۱۲۴۹۵۵۱}{۶}$
۷	لار	۶۵۹۷۵	نفر ۱۷۸۵۰۷ $\frac{۱۲۴۹۵۵۱}{۷}$

منبع: یافته‌های پژوهش

می‌بینیم که شهر لار که در سلسله مراتب شهری استان شهر هفتم محسوب می‌شود قاعدتاً باید نسبت به شهرهای بالاتر از خودش از سقف جمعیتی حدود ۱۸۰۰۰۰ نفر برخوردار باشد که حدود ۵۵۰۰۰ نفر از حد متعادل خودش کم جمعیت‌تر می‌باشد.

ج) سلسله مراتب شهری ایران بر اساس روش شش ضلعی والتز کریستالر^۱ هر چند که طرح والتز کریستالر خود مبحث مهم و جیمیی در جغرافیای شهری و روستایی به‌شمار می‌رود و جزئیات آن خارج از این مقوله‌است، اما اساس کار بر مبنای انتخاب مکان‌های شهری مناسب با فواصل منظم در شش جهت یک شهر مرکزی می‌باشد که هر کلم از این نقاط اصطلاحاً «site» نامیده می‌شوند و اصل مکان مرکزی^۲ در چارچوب دیدگاه فضایی^۳ یک طرح منظم و برنامه‌ریزی شهری را برای اولین بار در جلگه‌های مرکزی و جنوب آلمان و فرانسه تجربه نمود اما متأسفانه این طرح نه تنها در کشور تجربه نشد بلکه محیط طبیعی ایران و نواحی فضاهای یکسکن از طریق سلسله کوهها، درهها، بیابان‌ها و سایر عوامل نامساعد از جمله کمبود و کیفیت نامساعد شیمیایی منابع آب مضع از اجرای الگو خواهد شد و با توجه به عدم آملگی فرهنگی جامعه برای استقبال و پذیرش مفاد آن مسلماً طرحی ناموفق خواهد بود

۱- W. christaller، جغرافیای دان آلمانی، تئوری مکان مرکزی را در سال ۱۹۲۳ به‌عنوان طرح واقعی و منظم مراکز سکوتی در

جنوب آلمان الگو برداری نمود و آن را مورد تحلیل قرار داد.

۲- central- place

3- spatial- view

نتیجه این که سلسله مراتب شهرهای کشور هیچ گونه شباهت و ارتباطی با الگوی کریستالر نداشته و ندارد و شهرک‌های جدیدی نیز که در اطراف تهران، اصفهان، مشهد، شیراز و کرج و غیره تأسیس و راه اندازی شده‌اند، فقط به خاطر کاهش فشار جمعیت و اسکان بخشی از جمعیت این شهرها در نظر گرفته شده‌اند، بدون آنکه قدرت خدماتی، رفاهی و اشتغال جامعه یا رعایت فاصله نسبت به شهر مرکزی در نظر گرفته شود.

در طرح کریستالر معمولاً مساحت پسرکرانه و قدرت اقتصادی، اداری و عناصر خدماتی و میزبان جمعیت مکان مرکزی شش گانه حدود شهر مرکزی در نظر گرفته می‌شود و چنانچه هر یک از آن‌ها از این حد بگذرند، لازم است که در اطراف آن‌ها مکان‌های شش گانه دیگری با قدرت در نظر گرفته شود و به همین ترتیب از بزرگ‌ترین شهر ناحیه تا یک روستای تولیدی، شهرهای ناحیه طبقه‌بندی و با یک روند و جهت ریاضی منظمی از بالا به پایین طبقه‌بندی می‌شوند که معمولاً مساحت پسرکرانه‌های مکان‌های بزرگ‌تر معادل سه برابر مساحت مکان‌های مرکزی گروه پایین‌تر از خود در نظر گرفته می‌شود که مسلماً در سلسله مراتب شهری ایران چنین نظمی با این الگو محاسبه شده وجود ندارد (مستوفی الممالکی، ۱۳۸۲: ۱۵۰)

از طرف دیگر در طرح کریستالر امتیاز دریافت خدمات و برخورداری از امکانات شهری برای شهرک‌ها و روستاهای واقع در این شش ضلعی‌ها معمولاً در ۳ آستانه خلاصه می‌شود که عبارتند از: آستانه ۷، ۴، و ۳ و فرمول دریافت آن عبارت است از:

$$K = 6 * \frac{1}{X} + 1$$

چنانچه یک روستا، یک شهرک در یکی از اضلاع شش ضلعی باشد از دو شهر مرکزی اطراف کسب خدمات می‌کند و در فرمول به جای X عدد ۲ قرار می‌دهیم.

$K = \frac{6}{2} + 1 = 4$ و در نتیجه این مرکز در آستانه ۴ برخورداری از امتیازات شهری قرار دارد و چنانچه در یکی از رئوس مشترک شش ضلعی باشد از سه مرکز اطراف قبل دسترسی و دریافت خدمات و امکانات است و طبق فرمول $K = \frac{6}{3} + 1 = 3$ در آستانه ۳ قرار دارد و چنانچه در داخل یک شش ضلعی باشد فقط از سه شهر مرکزی امکانات خود را فراهم می‌کند و طبق فرمول $K = \frac{6}{4} + 1 = 2.5$ در آستانه ۲ واقع می‌گردد که خود نظمی است در یک سلسله مراتب شهری برنامه‌ریزی شده، که طبق همین فرمول این الگو را روی شهرستان‌های استان فارس انجام داده شده است

- تعیین سلسله مراتب شهری استان فارس بر اساس روش شش ضلعی والتر کریستالر
والتر کریستالر جغرافی دان شهرشناس معروف آلمانی در جلگه‌های وسیع و حاصل خیز آلمان مرکزی و پاریس مدل برنامه ریزی شهری ارائه داد که به طرح شش ضلعی کریستالر معروف است در این مدل شهری ابتدا بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر ناحیه به عنوان مرکز قرار می‌گیرد «مرکز شش ضلعی» و به فواصل

مسئول و در شش جهت آن شش نقطه شهری مکان یابی می‌شود که هر یک از لحاظ جمعیتی، خدماتی و قدرت اقتصادی معادل^۱ مکان مرکزی خود باشند.

به طوری که هر کدام از نقاط $B \leq A$ در نظر گرفته می‌شود مثلاً اگر جمعیت شهر A حدود ۳۰۰۰۰۰ نفر باشد هر کدام از نقاط B نباید از ۱۰۰۰۰۰ نفر بیشتر شوند و یا تعداد بیمارستان‌های A اگر ۱۲ عدد باشد تعداد آن در هر یک از نقاط B نباید یعنی ۴ بیمارستان باشد و اگر فشار جمعیت و مهاجرت‌ها بیشتر شد در مقابل هر نقطه B نیز شش نقطه جدید به نام شهرهای C باید مکتبایی شوند که هر یک از نقاط C باید قدرت اقتصادی و اجتماعی B و نهایتاً A را داشته باشند بدین ترتیب یک نظم سلسله مراتب شهری از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ تر دیده می‌شوند که با فواصل حدود^۲ دیده می‌شوند.

حالا چنانچه مطابق جدول ۵ به الگوی توزیع شهرهای استان می‌پردازیم می‌بینیم که شیراز با حدود ۱۲۵۰۰۰۰ نفر جمعیت و تنها ۱/۴۴ درصد شهرها را به خود اختصاص داده و ۶۹ شهر دیگر نیز ۱۵۰۴۲۸۶ نفر جمعیت را پذیرفته‌اند و هیچ گونه نظم فضایی با اختلاف متعادل شهری بین آن‌ها وجود ندارد.

جدول ۵- توزیع شهرهای استان فارس بر اساس مدل کریستالر

نام شهرها	درصد به کل	تعداد شهر	سقف جمعیتی نفر	گروه
شیراز	۴۴/۱	۱	۱۰۹۳۵۸۵-۱۲۴۹۵۵۱	۱
---	.	.	۱۰۹۳۵۸۵-۹۳۷۶۱۹	۲
---	.	.	۹۳۷۶۱۹-۷۵۱۶۵۳	۳
---	.	.	۷۵۱۶۵۳-۶۲۵۶۸۷	۴
---	.	.	۶۲۵۶۸۷-۴۶۹۷۲۱	۵
---	.	.	۴۶۹۷۲۱-۳۱۳۷۵۵	۶
---	.	.	۳۱۳۷۵۵-۱۵۷۷۸۹	۷
سایر شهرهای استان از جمله مرویشت، چهارم گرون، نورآباد ...	۵۶/۹۸	۶۹	۱۵۷۷۸۹-۱۸۲۳	۸
	۱۰۰	۷۰	جمع کل	۹

منبع: یافته‌های پژوهش

د) تعیین سلسله مراتب شهری ایران، با استفاده از روش آماری حد اختلاف طبقه‌ای^۱

در این روش علمی با استفاده از فرمول‌های آماری در خصوص جمعیت شهرهای کشور به ویژه شهرهای با بیشترین تعداد جمعیت^۲ و با کم‌ترین تعداد جمعیت^۳ قابل اجرا می‌باشد و از این

- بهره‌گیری از مقاله دکتر بهروز، فاطمه، استاد جغرافیای دانشگاه تهران، با عنوان «تغییر الگوی توزیع آرد و غله در روستایی کانتی‌های سه گانه میشیگان» چاپ شده در مجله فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۶، بهار ۱۳۷۴.

طریق گروه‌بندی شهرهای کشور به طور علمی و آماری قابل اجرا خواهد بود. برای این کار مراحل بیشتر باید در نظر گرفته شوند:

۱- تعیین پرجمعیت‌ترین شهر کشور که همانا تهران با ۶۸۰۰۰۰۰ نفر و کم جمعیت‌ترین شهر که سومار با ۳۲۶ نفر در استان کرمانشاهان می‌باشد.

۲- تعیین دامنه نوسانی جمعیتی شهرها که عبارت است از:

$$R = \text{Max}(p) - \text{Min}(P), R = 326 - 6800000, R = 6799674$$

در این فرمول $\text{Max}(p)$ بیشترین جمعیت و $\text{Min}(p)$ کم‌ترین جمعیت یک کشور یا استان را در نظر گرفته‌است که از این طریق R که دامنه نوسان به دست می‌آید و H حد اختلاف طبقه‌ای و K طبقات یا گروه‌های شهری می‌باشد.

۳- تعیین تعداد طبقات یا گروه‌های شهری مطابق فرمول استورجس:

$$K = 1 + 9/9, K = 1 + 3/3 (\log 611) \text{ و } K = 1 + 3/3 \log N$$

۴- تعیین میزان حد اختلاف طبقه‌ای به صورت:

$$H = \frac{6799674}{11} \text{ و } H = \frac{R}{k} \text{ و } H = 618152$$

۵- تقسیم‌بندی شهرهای کشور مطابق جدول ۶

با توجه به نتایج حاصل در جدول مشاهده می‌شود که تقسیم‌بندی شهرهای کشور، هماهنگ و منظم نبوده و گسیختگی‌های آماری فاحشی وجود دارد و بیش از ۹۸ درصد نقاط شهری در گروه یا طبقه ۱۱ قرار دارند و در طبقه اول، هشتم و نهم هر یک تنها ۱۸ درصد یا یک شهر جای گرفته‌اند که توزیع بسیار ناموزونی را در سلسله مراتب نشان می‌دهد. (مستوفی‌المالکی، ۱۳۸۲: ۱۵۲) حال با توجه به این روش و با توجه به آمار موجود به طبقه‌بندی جمعیتی شهرستان‌های استان فارس می‌پردازیم.

سلسله مراتب شهری استان فارس مطابق مدل آماری حد اختلاف طبقه‌ای

برای این کار ابتدا دامنه نوسان جمعیت بین شهری یعنی R را از فرمول:

$$R = \text{MAX}_p - \text{Min}_p$$

پیدا می‌کنیم که عبارتند از: شیراز (MAX_p) و باب انار (Min_p)

$$R = 12449551 - 1825 = 12447726 = \text{بنابراین}$$

در مرحله بعدی باید تعداد طبقات شهری (K) را محاسبه کنیم یعنی 70 نقطه شهری را به چند طبقه

کوچک‌تر تبدیل کنیم

در این راه از فرمول استورجس «Storegess» استفاده می‌کنیم.

$$pK K = 1 + 3/3 \log [N] = 3/3 * \log 70 = 8$$

جدول ۶- طبقه‌بندی جمعیتی شهرهای کشور مطابق روش آماری حد اختلاف طبقه‌ای

ردیف	گروه جمعیتی شهرها	تعداد شهرها	درصد به کل	شهرهایی نظیر
۱	۶۸۰۰۰۰۰-۶۱۸۱۸۴۸	۱	٪۰/۱۸	
۲	۶۱۸۱۸۴۸-۵۵۶۳۶۹۶	—	—	
۳	۵۵۶۳۶۹۶-۴۹۴۵۵۴۴	—	—	
۴	۴۹۴۵۵۴۴-۴۳۲۷۳۹۲	—	—	
۵	۴۳۲۷۳۹۲-۳۷۰۹۲۴۰	—	—	
۶	۳۷۰۹۲۴۰-۳۰۹۱۰۸۸	—	—	
۷	۳۰۹۱۰۸۸-۲۴۷۲۹۳۶	—	—	
۸	۲۴۷۲۹۳۶-۱۸۵۴۷۸۴	۱	٪۰/۱۸	مشهد
۹	۱۸۵۴۷۸۴-۱۲۳۶۶۳۲	۱	٪۰/۱۸	اصفهان
۱۰	۱۲۳۶۶۳۲-۶۱۸۴۸۰	۷	٪۱/۱۴	تبریز، شیراز، کرج، قم، کرمانشاه، اهواز
۱۱	۶۱۸۴۸۰-۳۲۶	۶۰۱	٪۹۸/۳۲	سایر شهرهای کشور
جمع	—	۶۱۱	٪۱۰۰	—

و در مرحله آخر نیز حد اختلاف طبقه‌ای «hd» مورد نظر است که از فرمول: $hd = \frac{R}{K}$ استفاده می‌کنیم که به صورت زیر می‌باشد.

$$hd = \frac{۱۲۴۷۳۲۶}{۸} = ۱۵۵۹۱۶$$

برای مشخص کردن موقعیت سلسله مراتبی شهر لار باید به جدول ۷ مراجعه کنیم.

همانطور که مشاهده می‌شود یک سلسله مراتب شهری بسیار گسیخته و فاصله‌داری در سطح استان مشاهده می‌شود و شیراز با فاصله خیلی زیاد در مقابل ۷۰ نقطه شهری دیگر قرار می‌گیرد و شهرهای متعادل‌کننده بین ردیف‌های گروه ۱ الی ۸ اصلاً وجود ندارد. اما شهر لار طبق جدول ۴ با جمعیت ۶۵۹۷۵ نفری خود پس از شهرهای شیراز، مرودشت، جهرم، فسا، فیروزآباد، کازرون هفتمین شهر پرجمعیت استان به شمار می‌رود و با شهرهای داراب و نورآباد فقط با فواصل ۲ الی ۳ هزار نفر فاصله دارد. پس موقعیت جمعیتی این شهر سابقه‌دار و مطرح در سطح استان و ایالات جنوبی ایران که زمانی از لحاظ تجارت و ارتباطات در سطح بسیار بالایی قرار داشت امروزه مطلوب و قابل قبول نیست.

جدول ۷- موقعیت سلسله مراتبی شهرهای استان فارس، بر اساس الگوی آماری حد اختلاف طبقه‌ای

گروه	سقف جمعیتی (نفر)	تعداد شهر	درصد به کل	نام شهرها
۱	۱۲۴۹۵۵۱-۱۰۹۳۵۸۵	۱	۱/۴۴	شیراز
۲	۱۰۹۳۵۸۵-۹۳۷۶۱۹	۰	۰	---
۳	۹۳۷۶۱۹-۷۵۱۶۵۳	۰	۰	---
۴	۷۵۱۶۵۳-۶۲۵۶۸۷	۰	۰	---
۵	۶۲۵۶۸۷-۴۶۹۷۲۱	۰	۰	---
۶	۴۶۹۷۲۱-۳۱۳۷۵۵	۰	۰	---
۷	۳۱۳۷۵۵-۱۵۷۷۸۹	۰	۰	---
۸	۱۵۷۷۸۹-۱۸۱۳۳	۶۹	۹۸/۵۶	سایر شهرهای استان از جمله مرودشت، چهرم، کازرون، نورآباد، لار
۹	جمع کل	۷۰	۱۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

در سطح استان فارس نظام شهری انعکاسی از فضای ملی و تحولات آن در مقیاسی کوچک تر می‌باشد. وجود یک شهر پرجمعیت با تمرکز سرمایه‌ها، مناسبت‌ها و صنایع و خدمات در رأس هرم شهری مانند شیراز و چند شهر متوسط مانند آباده در فاصله زیادی از مرکز، شهرهای کوچک با عملکردهای ضعیف در ستون پایین مانند (لار، لامرد) چهره و نمودی بارز از ویژگی‌های نظام ناموزون شهری می‌باشد. توسعه بخش خدمات گسترش شتاب آلود زیرساخت‌ها و تمرکز امکانات و تسهیلات در یک شهر و کندی ارتباط بین کانون‌های توسعه نیافته و حاشیه‌ای همگی آهنگ نوینی در سازماندهی فضای شهری را سر می‌دهد که انعکاس آن سیمایی نامتجانس از توزیع و پراکنش جمعیت و فعالیت در عرصه سرزمین است. عدم وجود شبکه کامل و کارآمد از کانون‌های سکونتی شهری که پیونددهنده نظام سکونتی استان به یکدیگر باشد، موجب می‌گردد که آثار و نتایج ناشی از سرمایه‌گذاری‌ها در شهرهای برتر و برگزیده نه تنها منافع و عواید توسعه را به سایر مراکز شهری منتقل نکند بلکه عدم تعادل بیشتر در سلسله مراتب شهری را شدت بخشد.

با توجه به موارد فوق به منظور بهبود رتبه شهر لار موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ۱- تامین آب مورد نیاز بویژه در بخش صنعت، کشاورزی بر حسب محاسبه سهم سرانه.
- ۲- تشویق و ارائه امتیازهای ویژه به بخش خصوصی در جهت توسعه سرمایه‌گذاری‌ها تولیدی و خدماتی.
- ۳- توجه به اعتبار و نقش یابی شهر لار.
- ۴- ارائه خدمات و امکانات مادی و رفاهی به ویژه جهت جذب جمعیت و نیروی متخصص بومی و غیر بومی به شهر لار و ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب.
- ۵- فرهنگ‌سازی مردم در جهت دور شدن از مصرف کالاهای خارجی به پشتوانه قدرت مالی موجود و تشویق آن‌ها به تولید و مواد کالاهای مشابه در سطح شهرستان با کمک‌های سیاسی و مدیریتی دولت.
- ۶- توسعه صنایع ناحیه‌ای به ویژه تبدیلی از مواد کشاورزی و مصالح ساختمانی.
- ۷- تبدیل شهر لار به منطقه تجاری ویژه.
- ۸- خارج کردن شهر از بن بست ارتباطی موجود.
- ۹- برنامه‌ریزی شهری جهت ساخت و ساز مناسب در اراضی بلا استفاده بین دو شهر قدیم و جدید جهت فعال شدن خدمات شهری و توسعه مسکن.
- ۱۰- توسعه مراکز علمی، دانشگاهی و تخصصی بیشتر بدون محدودیت‌های فرهنگی و ضوابط بومی و غیره.

منابع و مأخذ:

- ۱- اصغری مقدم، محمدرضا، ۱۳۷۸، جغرافیای طبیعی شهر، چاپ اول، ژئومورفولوژی، تهران: انتشارات مسع.
- ۲- اصغری مقدم، محمدرضا، رجبی، آزیتا، ۱۳۷۸، جغرافیای شهر (۳)، مناطق خشک، تهران: انتشارات سرا.
- ۳- انصاری لاری، احمد، ۱۳۷۴، توان‌های طبیعی شهرستان لار پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی شهر ری، استاد راهنما: دکتر پرویز کردوانی - استاد مشاور: دکتر سیدرحیم مشیری، دانشکده علوم انسانی.
- ۴- بهفروز، فاطمه، ۱۳۷۴، تغییر الگوی آرد و غلات در روستاهای کانتی‌های سه گانه میشیگان، فصل نامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۶، بهار ۱۳۷۴.
- ۵- پورمحمدی، محمدرضا، ۱۳۸۲، برنامه‌ریزی‌های کاربری اراضی شهری، وزارت امور خارجه.
- ۶- درتاج، دیانا، ۱۳۸۲، ژئومورفولوژی طاق‌دیس فیشور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیه دانشگاه آزاد اسلامی لارستان استاد راهنما: دکتر محمدرضا ثروتی - استاد مشاور: دکتر مجتبی یمانی، دانشکده علوم انسانی.
- ۷- رامشنی خسرو و دیگران، ۱۳۷۴، آموزش و ترویج کشاورزی مؤسسه تحقیقات خاک و آب، نشریه ۹۵۲.
- ۸- سازمان برنامه و بودجه فارس، ۱۳۷۷، آمارنامه استان فارس، شیراز: سازمان برنامه و بودجه.

۹- شرف لاری، عبدالحسین (۱۳۷۹)، تأثیر اقلیمی و محدودیت‌های آب و خاک در توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر لار، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی لارستان، استاد راهنما: دکتر پرویز کردوانی - استاد مشاور: دکتر رضا مستوفی الممالکی، دانشکده علوم انسانی.

۱۰- صدیقی‌زاده، مهین تاج (۱۳۸۳)، نقش کاربری بهینه زمین در توسعه شهر لار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی لارستان، استاد راهنما: دکتر پرویز کردوانی - استاد مشاور: دکتر عباس بخشنده نصرت، دانشکده علوم انسانی.

۱۱- کردوانی، پرویز (۱۳۶۴)، جغرافیای خاک ها، چاپ سوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۲- کردوانی (۱۳۶۷)، منابع و مسائل آب در ایران، جلد اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۳- کردوانی، پرویز (۱۳۷۱)، منابع و مسائل آب در ایران، جلد دوم، تهران: انتشارات قومس.

۱۴- کردوانی، پرویز (۱۳۷۸)، مناطق خشک، جلد اول، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۵- مستوفی الممالکی، رضا (۱۳۸۲)، شهر و شهرنشینی در بستر جغرافیایی ایران، تهران: انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی.

۱۶- مؤمنی، مهدی (۱۳۷۷)، جغرافیای انسانی (۲)، چاپ اول، انتشارات محتشم.

۱۷- وزارت مسکن و شهرسازی (۱۳۷۰)، مهندسی مشاور طرح تدوین، طرح جامع شهر لار.

۱۸- وتوقی، محمداقبر (۱۳۶۹)، لار شهری به رنگ خاک، تهران: چاپ ارمغان.

19- Christaller, Walter. Central places in southern Germany. Prentice. Hall, Inc. Englewood cliffs. New. Jersey, 1966.